

Список використаної літератури

1. *Штофф В.А.* Введение в методологию научного познания / В.А. Штофф. — Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1972. — 191 с.
2. *Аверьянова Т.В.* Судебная экспертиза: курс общей теории и практики судебной экспертизы / Т.В. Аверьянова. — М.: Норма, 2008. — 180 с.
3. *Винберг А.И., Малаховская Н.Т.* Судебная экспертология. Общетеоретические и методологические проблемы судебных экспертиз. Учебное пособие / А.И. Винберг, Н.Т. Малаховская. — Волгоград: НИ “РИО” ВШ МВД СССР, 1979. — 183 с.
4. *Ракитов А.И.* Природа научного исследования / А.И. Ракитов // Вопросы философии. — 1968. — № 12. — С. 40–43.
5. Лазеры в криминалистике и судебных экспертизах. — К.: Вища школа, 1968. — 230 с.
6. *Кирсанов З.И.* Теоретические основы криминалистики / З.И. Кирсанов. — М.: Юрист, 1998. — 314 с.
7. *Сегай М.Я.* Методология судебной идентификации / М.Я. Сегай. — К.: РИО МВД УССР, 1970. — 254 с.
8. *Котюк И.И.* Теоретичні аспекти криміналістичної ідентифікації. Монографія / И.И. Котюк. — К.: КУ, 2004. — 208 с.

Резюме

Рассматривается сущность интеграционной функции и ее роль в систематизации естественных и технических наук для создания научных основ судебной экспертологии.

Summary

The role of integrating function in systematising natural and exact sciences for the formation of scientific background of the forensic expert examination theory is dealt with. The expert examination integration function is closely related to other functions: explanatory, synthesising and prognosticating one.

І.В. Пиріг, канд. юрид. наук, доцент, професор кафедри

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

КЛАСИФІКАЦІЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ТА ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

Розглянуто окремі положенні Кримінального процесуального кодексу України та Закону України “Про судову експертизу”, що регламентують проведення експертизи та надано пропозиції щодо їх вдосконалення

Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК) спричинило зміну інших нормативно-правових актів, що, у свою чергу, обумовило виникнення багаточисельних дискусій серед науковців та юристів щодо позитивних положень та недоліків даних законодавчих актів. На наш погляд, новий КПК позитивно впливає на

розвиток законодавства, однак значна кількість нових його положень не у повній мірі застосовуються у кримінальному процесі у зв'язку з їх нечіткою регламентацією та відсутністю досвіду застосування на практиці. Розглянемо лише окремі з таких положень, що стосуються порядку призначення та проведення експертизи.

З впровадженням змагальної системи судочинства нам здається дещо застарілим та суперечливим у відношенні КПК положення ст. 7 Закону України “Про судову експертизу” щодо проведення криміналістичних експертиз виключно державними спеціалізованими установами. Воно певною мірою обмежує права сторони захисту щодо призначення даних експертиз незалежним експертам. Перелік видів криміналістичних експертиз у Законі не визначено. Для цього потрібно використовувати положення Інструкції про призначення та проведення експертиз та експертних досліджень (у редакції наказу Міністерства юстиції України 26.12.2012 р. № 1950/5) [1], де у п. 1.2.1. зазначено, що до криміналістичних відносяться: “почеркознавча та авторознавча; технічна експертиза документів; балістична; трасологічна (крім досліджень слідів пошкодження одягу, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень, які проводяться в бюро судово-медичної експертизи); фототехнічна, портретна; експертиза голограм; відео-, звукозапису; вибухотехнічна; матеріалів, речовин та виробів (лакофарбових матеріалів і покриттів; полімерних матеріалів; волокнистих матеріалів; нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів; скла, кераміки; наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; спиртовмісних сумішей; ґрунтів; металів і сплавів; наявності шкідливих речовин у навколишньому середовищі; речовин хімічних виробництва та спеціальних хімічних речовин; харчових продуктів; сильнодіючих і отруйних речовин); біологічна” експертизи.

Думки вчених-криміналістів з приводу віднесення тих чи інших експертиз до цього класу розділились. Багато років, наприклад, тривала дискусія щодо віднесення експертизи матеріалів речовин та виробів до криміналістичної [2, с. 303–319]. Невизначеним залишається і віднесення до криміналістичних відносно нових видів експертиз: вибухотехнічної, фоноскопічної, фонетичної, комп'ютерно-технічної, одорологічної та інших. Так, Н.І. Клименко зазначає, що українські вчені-криміналісти відокремлюють 16 класів експертиз: криміналістичні, економічні, товарознавчі, інженерно-технічні, інженерно-технологічні, фармацевтичні і фармакологічні, експертизи харчових продуктів, ґрунтознавчі, біологічні, екологічні, ветеринарні, медичні,

психологічні, психіатричні, мистецтвознавчі, експертизи інтелектуальної власності. Криміналістичні експертизи включають три роди: 1) традиційні: почеркознавчу та авторознавчу, технічну експертизу документів, трасологічну, балістичну, холодної зброї, портретну, вибухотехнічну; 2) нетрадиційні: фототехнічну; відеофонографічну, експертизу відновлення знищених маркіровочних знаків; 3) матеріалознавчі: об'єктів волокнистої природи, лакофарбних матеріалів і покриттів, нафтопродуктів і паливно-мастильних речовин, скла, металів, сплавів і виробів з них, полімерних матеріалів, пластмас, резини і виробів з них, наркотичних та психотропних речовин, рідин, що містять спирт, парфумерних і косметичних засобів, наявності шкідливих речовин у навколишньому середовищі [3, с. 120–122].

Помітно, що з всієї класифікації експертиз за галуззю спеціальних знань, наведених у Інструкції та описаних науковцями, клас криміналістичних експертиз найбільш значний. Знання в галузі криміналістики, особливо з розділу криміналістичної техніки більшість науковців вважають спеціальними, і основу цих знань складають природничий та технічні науки. Проте криміналістичні знання є неоднорідними, і кожний підрозділ криміналістичної техніки (а відповідно, й кожний окремий вид експертизи, заснований на знаннях галузей криміналістичної техніки) являє собою фактично окрему галузь знань. Наприклад, знання трасології, балістики, вибухотехніки, фоноскопії, габітології, одорології за своєю природою різні, як і предмет, об'єкти та методи відповідних експертиз. З розвитком науки знання в окремих її галузях розширюються, стають більш диференційованими. Тому, на нашу думку, поняття класу, роду або виду експертиз на сьогодні не можна чітко визначити. Криміналістичні експертизи як клас досить широкий і, на нашу думку, існувати не може. Приєднуємось до думки О.Р. Росинської: “оскільки комплексування та взаємне проникнення знань закономірно призводить до стирання меж між криміналістичними та некриміналістичними експертизами, інтеграції різних родів і видів судових експертиз, доходимо висновку щодо єдиної природи судової експертизи” [4, с. 143].

В Інструкції про призначення та проведення експертиз та експертних досліджень досить широко зазначають підвиди експертизи матеріалів, речовин та виробів: (лакофарбових матеріалів і покриттів; полімерних матеріалів; волокнистих матеріалів; нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів; скла, кераміки; наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; спиртвмісних

сумішей; ґрунтів; металів і сплавів; наявності шкідливих речовин у навколишньому середовищі; речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин; харчових продуктів; сильнодіючих і отруйних речовин), однак чомусь не зазначають підвиди балістичної експертизи: вогнепальної зброї, патронів, снарядів, гільз, слідів пострілу тощо; або трасологічної: слідів людини, транспортних засобів, знарядь зламу та інструментів, цілого за частинами і т. ін. На нашу думку, види криміналістичної експертизи можна вважати самостійними класами, що поділяються на зазначені вище види.

Повертаючись до Закону України “Про судову експертизу” та зважаючи на досить широкий клас криміналістичних експертиз, вважаємо недоцільним обмеження щодо проведення криміналістичних експертиз виключно державними спеціалізованими установами. Потребують також розширення та вдосконалення деякі інші положення Закону. Наприклад, у його преамбулі зазначається: “Цей закон визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності ...”, хоча назва — “Про судову експертизу”. Зрозуміло, що різниця у поняттях “судова експертиза” і “судово-експертна діяльність” досить суттєві, тому Закон повинен мати назву “Про судово-експертну діяльність”. Виходячи з Роз’яснення Міністерства юстиції України від 15.02.2013 року [5], зазначене положення буде враховано у новому законі.

У загальних положеннях потрібно обов’язково роз’яснити зміст основних термінів, що складають основу судово-експертної діяльності. Такі роз’яснення, хоча і різні за змістом, але присутні у відповідних законах ближнього зарубіжжя: Російської Федерації, Азербайджанської Республіки, Республіки Казахстан [6; 7; 8]. Обов’язковим є роз’яснення термінів: “спеціальні знання”, “судово-експертна діяльність”, “державна судово-експертна діяльність”, “судова експертиза”. Також, на нашу думку, потрібно надати визначення понять: “судово-експертний заклад”, “керівник судово-експертного закладу”, “предмет, об’єкти судової експертизи”, “зразки для дослідження”. Також підлягають визначенню і детальному опису види та порядок проведення різного виду експертиз: первинної, повторної, додаткової, комплексної, комісійної.

У попередньому КПК існувало поняття додаткової та повторної експертизи. Науковцями зверталась увага на недосконалість їх визначень, а також було надано пропозиції щодо введення у КПК поняття первинної, одноосібної, комісійної, комплексної експертизи [9]. У чинному КПК такі визначення відсутні, однак на сьогодні також з’явля-

ються наукові думки щодо введення у Кодекс поняття даних експертиз. Так Н. І. Клименко пропонує доповнення до ст. 101 КПК: “У разі необхідності в справі може бути призначено первинну, додаткову, повторну експертизу, яка може бути одноосібною, комісійною або комплексною”. Далі вона пропонує надати визначення вказаним видам експертиз [10, с. 204]. На нашу думку, названі види експертиз відображають різні критерії класифікації судових експертиз і мають більшою мірою наукове, ніж процесуальне значення. У тексті висновку експерта не відображається назва виду експертизи. Не має значення вид експертизи і для самого експерта, який проводить дослідження. Він повинен досліджувати надані йому об’єкти та формувати висновок не на результатах первинних експертиз або думках інших експертів, а на своєму внутрішньому переконанні. Саме тому вводить у КПК зазначені наукові поняття, на нашу думку, недоцільно, але у Законі України “Про судову експертизу” вони повинні зазначатися.

Серед наведених видів судових експертиз, на наш погляд, особливого практичного значення набуває комісійна експертиза. Це пов’язано з тим, що може виникнути ситуація, коли одні й ті ж самі речові докази одночасно можуть стати об’єктами дослідження експертів, яким призначили експертизу різні сторони кримінального судочинства — обвинувачення та захисту. У такому випадку виникає багато питань щодо черговості проведення дослідження кожною із сторін. Виходом з цього положення може стати призначення комісійної експертизи. Але і в цьому випадку залишаються питання щодо місця проведення експертизи, необхідного обладнання, строків проведення тощо. У п. 8 ст. 101 КПК України зазначається: “якщо для проведення експертизи залучається кілька експертів, експерти мають право скласти один висновок або окремі висновки”. На наш погляд, дане положення потрібно розширити з урахуванням зазначеної вище можливості призначення експертиз різними сторонами одночасно по відношенню до одних і тих саме об’єктів. Хоча, можливо, на етапі формування змагальної системи судочинства, який відбувається сьогодні, дані пропозиції є передчасними. Нам здається, що вони стануть необхідними після виникнення подібних ситуацій на практиці з відповідним їх вирішенням.

Оскільки у КПК не конкретизовано порядок проведення судової експертизи у державних експертних установах, він повинен бути описаний у відповідному Законі України. Головною організуючою ланкою будь-якого експертного закладу є керівник, тому потрібно детально описати його права, обов’язки та обмеження в діяльності. Це можливо

зробити, виклавши всі позиції однією статтею під назвою “Проведення експертизи в експертній установі”, як пропонують А.І. Лозовий та Е.Б. Сімакова-Єфремян [9]. Але, на нашу думку, зазначені положення слід викласти окремими статтями, як це зроблено у відповідних законах країн ближнього зарубіжжя, наприклад у ст. 14–25 Закону РФ “Про державну судово-експертну діяльність у Російській Федерації” [6].

Список використаної літератури

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз: затверджена наказом Міністерства України № 53/5 від 8 жовтня 1998 р. // Офіційний вісник України. — 1998. — № 46. — Ст. 1715 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 26.12.2012 № 1950/5).
2. *Аверьянова Т.В.* Судебная экспертиза. Курс общей теории / Т.В. Аверьянова. — М.: Норма, 2007. — 479 с.
3. *Клименко Н.І.* Судова експертологія. Курс лекцій: навч. посіб / Н.І. Клименко. — К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2007. — 521 с.
4. *Россинская Е.Р.* Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе / Е.Р. Россинская. — М.: Норма, 2005. — 656 с.
5. Проблемні питання законодавчого регулювання судово-експертної діяльності: Роз’яснення від 15.02.2013 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0002323-13/conv>.
6. О государственной судебно-экспертной деятельности в Российской Федерации: Федеральный закон от 31 мая 2001 г. № 73-ФЗ.
7. О государственной судебно-экспертной деятельности: Закон Азербайджанской Республики от 30 июня 2001 года № 517.
8. О судебно-экспертной деятельности в Республике Казахстан: Закон Республики Казахстан от 20.01.2010 г. № 240-4 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minjust.kz/ru/node/252>.
9. *Лозовий А.І.* Проблеми нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності у кримінальному процесі України / А.І. Лозовий, Е.Б. Сімакова-Єфремян [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.hniise.gov.ua/site/articles/read/35.html>.
10. *Клименко Н.І.* Проблемні питання судової експертизи в кримінальному процесуальному кодексі України / Н.І. Клименко // Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.) / МВС України; Харк. нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. — Х.: ХНУВС, 2012. — С. 204–205.

Резюме

Рассмотрены отдельные положения Уголовного процессуального кодекса Украины и Закона Украины “Про судебную экспертизу”, которые регламентируют проведение экспертизы и даны предложения относительно их усовершенствования.

Summary

Separate positions of the Criminal judicial code of Ukraine and Law of Ukraine are considered “About judicial examination”, that regulate examining and given suggestions in relation to their improvement.